

РОЗВИТОК РЕФОРМАТОРСЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ ЯК ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО РУХУ

Статтю присвячено аналізу розвитку реформаторської педагогіки. Розгляду педагогічних поглядів і діяльності педагогів-реформаторів.

Ключові слова: *інтернаціональний рух, реформаторська педагогіка, прогресивні реформаторські ідеї, “нові школи”.*

Аналіз реформаторської педагогіки наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. дуже важливий для розвитку сучасного виховання. Статті, книжки і монографії деяких педагогів-реформаторів того часу актуальні й зараз, їх треба продовжувати вивчати та аналізувати.

Мета статті – проаналізувати передумови виникнення реформаторської педагогіки як інтернаціонального руху, розглянути педагогічні погляди деяких педагогів-реформаторів. Зокрема, розглянути вплив педагогічних ідей Л.М. Толстого на розвиток реформаторської педагогіки.

Сучасні вчені ряду країн світу (Р. Рамзей, Л. Сміт, Б. Тейлор та ін.) працюють над створенням глобальної моделі “холістичної” (цілісної) школи ХХІ ст., педагогічних ідей минулих століть.

До таких ідей вони зараховують, перш за все, ті, що були вироблені теорією і практикою реформаторської педагогіки наприкінці ХІХ – початку ХХ ст.: навчання шляхом діяльності, навчання через пізнання самого себе.

Саме поняття “реформаторська педагогіка” зазвичай вживається у педагогічному звороті відносно характеристики прогресивної німецької педагогіки кінця ХІХ – початку ХХ ст. Однак як педагогічне явище вона безумовно мала інтернаціональний характер. Цей історичний період характеризується у країнах Західної Європи взагалі, та в Німеччині зокрема, виникненням і розвитком широкого суспільно – педагогічного руху за реорганізацією системи народної освіти, яка не відповідала вимогам часу. Стара гербартианська “школа навчання” підпадала під гостру критику, до центру уваги висували проблему вільного розвитку особистості на основі гуманних методів навчання й виховання. Один із відомих педагогів – реформаторів Німеччини П. Гехеб, засновник Оденвальдської школи зазначав: “Я не хочу критикувати вчителів державних шкіл, серед них є, звичайно, багато талановитих людей, якими керують найкращі наміри. Державні школи являють собою навчальні заклади, де в класах інколи дуже тісно, а контакт між дорослими і молоддю вельми поверховий. Повний же розвиток дитина може отримати лише в органічному поєднанні життя і праці”.

Найкращі ідеї цього “педагогічного Ренесансу” знайшли своє втілення у практиці роботи ряду шкіл, які існують і зараз як експериментальні асоційовані навчально-виховні заклади ЮНЕСКО, довівши на практиці свою життєздатність.¹

В інтернаціональному педагогічному русі реформи школи відомий німецький історик педагогіки В. Флітнер виділяє три основні стадії:

1) кінець XIX ст. – критика старих шкіл та ізолювані один від одного педагогічні досвіди окремих реформаторів;

2) 1912–1924 рр. – виведення педагогічних досвідів реформаторів з їх ізоляції та початок створення педагогічного досвідного поля в Західній Європі;

3) з 1924 р. і до наступу фашизму на передові демократичні починання. Це спроби теоретичного узагальнення педагогічних ідей реформаторів і значного поширення прогресивного педагогічного досвіду.

Значення початкових фаз полягло в індокренації, відборі та реалізації передових методик навчання і виховання. Головним у третій стадії було порівняння досягнень передового педагогічного досвіду різних країн, пропаганда методичних знахідок, які були вироблені педагогами всього світу.

Один із найвидатніших дослідників педагогіки реформи ФРН Г. Рьорс виділяє також і четверту стадію розвитку реформаторської педагогіки, яка не переривалась у роки фашизму в окремих країнах, а постійно розвивалась із третьою в педагогічних досвідах Д. Дьюї, У. Кілпатрика, Б. Канта. Четверта стадія (середина 30-х – початок 40-х рр. посилилася до 50-х рр. XX ст.) – період критики окремих ідей реформаторської педагогіки.

Свого найбільшого розвитку реформаторська педагогіка досягла в Німеччині, чому сприяла суспільно-політична ситуація, яка склалася там у кінці XIX ст.: об'єднання Німеччини в єдину німецьку державу під егідою Пруссії, курс О. Бісмарка та Вільгельма II на пробудження національної самосвідомості німців як громадян єдиної країни [8].

Своє вираження у культурному житті суспільства ці ідеї знайшли в творах П. Лагарпа, Ю. Лангбена, М. Лацаруса, Ф. Ніцше, А. Шопенгауера. М. Лацарус розпочав свою академічну кар'єру в Берлінському університеті з публікації в 1880 р. відомого твору “Моральне право Пруссії в Німеччині”.

Німеччина, яка прагнула до зміцнення своїх позицій на світовому ринку, мала потребу в талановитих та умілих виробниках товарів, котрі могли б не тільки запропонувати вироби, котрі відповідають світовим стандартам, а й значною мірою, переважаючи їх, що потребувало, насамперед, передування всієї системи народної освіти, починаючи з елементарної народної школи і закінчуючи університетом.

Перегляд старих державних систем здійснювався у Німеччині на основі моделей, які були модифіковані відповідно до вимог нового часу, ідей та досвіду Ж.-Ж. Руссо і Й.Г. Песталоцці, які були орієнтирами на шляху інтернаціонального педагогічного експериментування.

Але критику культурно-соціальних основ життя суспільства П. Лагарпа, Ю. Лангбена, Ф. Ніцше, А. Шопенгауера необхідно звернути увагу тому, що вона виразила лейтмотиви інтернаціональної реформаторської педагогіки та зорієнтувала її на педагогічні концепції й досвід Ж.-Ж. Руссо і Й.Г. Песталоцці. Їх вплив простежується практично в усіх педагогів-реформаторів.

Понад 70 років педагоги всього світу сперечаються про те, звідки і коли точно почався реформаторський рух у педагогіці в історичному аспекті, наводячи переконливі докази на користь своїх аргументованих доводів. Так, наприклад, Г. Рьорс зазначає: “якщо говорити про його суто хронологічні рамки, то першими, хто стояв біля джерел реформаторської педагогіки кінця XIX – на початку XX ст., слід вважати Л.М. Толстого (1828–1910), Метью Арнольда (1846–1924),

Вільяма Джеймса (1840–1910) Стенлі Холла (1846–1924), Джона Дьюї (1859–1952), Марію Монтесорі (1870–1952), Овіда Дек ралі (1871–1932), П.П. Блонського (1884–1941)”.

Предтечею реформаторської педагогіки, за думкою багатьох учених-педагогів, є Яснополянська школа Л.М. Толстого. Його педагогічні твори з’явилися як німецькою, так і англійською мовою в 1902 р., хоча його найважливіші реформаторські твори, такі як “Школа в Ясній Полянці в листопаді і грудні 1962 року” були передруковані в тому самому році із журналу “Ясна Поляна” в Англії, Німеччині, Франції тощо. У цих творах Л.М. Толстой піддав критиці культурно-соціальні основи суспільства. Відомий філософ-богослов В.В. Зеньковський відзначає: “Так, коли в 16 років Толстой “зруйнував” у собі традиційні погляди, він пристрасно захопився Руссо і носив на ший медальйон з портретом Руссо (замість хреста)... У всякому разі, від Руссо Толстой перейняв той культ всього “природного”, те підозріле і недовірливе ставлення до сучасності, яке поступово перейшло до усміливої критики будь-якої культури <...> Толстой не тільки був під впливом Руссо: тут наявна конгеніальність двох розумів. Насіння, яке заронив Руссо, дало б викласти всі переконання Толстого; з відомим правом можна було б викласти всі переконання Толстого під знаком його руссоїзму – настільки вплив Шопенгауера”. В.В. Зеньковський звертає особливу увагу на те, що “Толстой став навіть, видавати спеціальний педагогічний журнал, де друкував свої оригінальні статті, які викликали (дещо пізніше) цілу течію “толстовської педагогіки” в різних країнах (пізніше за всіх – в Росії)” [9].

Цю саму думку підкреслив С.С. Соловейчик у своїй статті про Л.М. Толстого: “Перше слово про “вільну школу” належало Толстому. Потім ця ідея буде підхоплена десятками педагогів на Заході, розроблена, перетворена в томи вчених – професорів, перекручена до невпізнання і повернеться до Росії, як ідея західна: Але тільки можна пишатися, що перша вільна школа була відкрита саме в Росії, що російська педагогіка випередила педагогіку цілого світу на півстоліття. Бо школи, подібної до Яснополянської, не було в ті часи ані в Європі, ані в Америці”.

У цьому аспекті заслуговує особливого розгляду дослідження Л.Ю. Стрелкової, яке було присвячено талановитому сільському педагогу, колишньому професору Московського університету, що залишив кафедру на знак протесту проти репресій щодо студентів і викладачів 1866 р., С.А. Рачинському та його школам – інтернатам у селі, де розвивались нарядні промисли. Далі вона стверджує, що в 1900 р. “ці вироби (з лози, соломи, очерету) вихованців школи Рачинського були представлені в Парижі; відомість педагога та його шкіл переступила межі Росії. Досвід С.А. Рачинського почали вивчати в Англії, де за таким зразком виникли Аббатсхолмська (1899) та Бідельська (1892) так звані “Нові школи””. При цьому автор не посилається на певні джерела російською чи іноземною мовами, що дало б їй змогу дійти такого висновку відносно одного з кардинальних питань реформаторського руху.

Проведений нами аналіз праці С. Рейді, засновника Аббатсхолмської школи, дійсно, першої в Європі “ нової ” реформованої школи, якого називали “дідусям” “Сільських виховних будинків” та його співпрацівника А. Бедлі, керівника другої “ нової ” школи в Біделсі, не підтвердив їх зацікавленості до шкіл і особистості С.А. Рачинського, оскільки вони не містять жодної згадки про них.

У своїй монографії “Реформаторська педагогіка. Джерела та розвиток” Г. Рьорс пише: “Слід підкреслити, що вплив реформаторських ідей у педагогіці Толстого був незвичайно поширеним у країнах Західної Європи, особливо порівняно з обмеженим впливом педагогічних поглядів Ушинського вєнзеля”. Як бачимо з наведеного вище висловлювання, про С.А. Рачинського та його досвід у Західній Європі авторитетним дослідникам педагогіки реформи кінця XIX – початку XX ст. практично нічого не було відомо, бо в монографії його ім’я не згадується.

Великий вплив на розвиток реформаторської педагогіки в Західній Європі, крім Л.М. Толстого, справила шведська письменниця і педагог Е. Кей, яку називали “глашатаєм педагогіки реформи”, та ті гуманні педагогічні вимоги, котрі вона висунула у своїй відомій книзі “Вік дитини” (1900). В. Джеймс, Д. Дьюї, М. Монтесорі, С. Холл відзначали її великий вплив на їх педагогічні погляди, майже такий, як і вплив Ж.-Ж. Руссо, завдяки якому рух реформаторської педагогіки та його окремі напрями називали неоруссизмом [10].

Висновки. Отже, біля витоків руху реформаторської педагогіки стоять такі письменники та педагоги, як М. Арнольд, О. Дек, В. Джеймс, М. Монтесорі, С. Холл та ін., зокрема Л.М. Толстой. Його твори перекладені на багато мов та стали предметом для дослідження багатьох учених. Прикладом його поглядів стала Яснополянська школа, вона була першою “новою школою”, а вже потім такі школи з’явилися в Європі.

Список використаної літератури

1. Абашкіна Н.В. Принципи розвитку професійної освіти в Німеччині / Н.В. Абашкіна. – К. : Вища школа, 1998. – С. 34.
2. Окса М.М. Вивчення дисциплін загальнопедагогічної підготовки вчителя у педагогічних вузах України (1917–1991 рр.) / М.М. Окса. – К., 1997. – С. 196.
3. Окса М.М. Ретроспективні генези і сучасні тенденції розвитку експериментальних навчально-виховних закладів Німеччини : монографія / М.М. Окса. – Мелітополь : МДПУ, 2005. – 96 с.

Стаття надійшла до редакції 07.02.2013.

Торбунова Н.В. Развитие реформаторской педагогики как интернационального педагогического движения

Статья посвящена анализу развития реформаторской педагогики, рассмотрению педагогических взглядов и деятельности педагогов-реформаторов.

Ключевые слова: *интернациональное движение, реформаторская педагогика, прогрессивные реформаторские идеи, “новые школы”.*

Торбунова Н.В. The development of reform pedagogy as international educational movement

The article analyzes the development of reform pedagogy. Consideration of educational views and activities of pedagogy-reformers.

Key words: *international movement Reformed pedagogy, progressive reform ideas, “new school”.*